

عدالت آموزشی

در آینه اسناد بالادستی

آزاده داودی

پژوهشگر اقتصادی

جمع‌بندی سیاست‌های اتخاذ شده در خصوص عدالت آموزشی به تفکیک ارتفاع کیفیت و کمیت آموزشی و توجه به گروه‌های خاص در جدول (۲) و (۳) آورده شده است.

۱-۱. رویکرد اسناد بالادستی به عدالت آموزشی
بررسی اسناد بالادستی در زمینه عدالت آموزشی نشان می‌دهد که:

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی در تحقق عدالت اجتماعی و رفع فقر به مثابه یک هدف مهم بیان شده است که این امر بیشترین اهمیت را در بین سیاست‌های در نظر گرفته شده در اسناد بالادستی از جمله سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش‌وپرورش دارد.

آموزش‌وپرورش رایگان و همگانی و اجباری بودن آموزش تا پایان متوسطه به عنوان یک اصل در قانون اساسی بر Shermanد شده است.

توجه به توسعه کیفی در کنار توسعه کمی آموزش رویکردی است که از برنامه چهارم توسعه در نظر گرفته شده و در سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش‌وپرورش و سند تحول بنیادی نظام آموزش‌وپرورش نیز گنجانده شده است.

اهمیت آموزش دختران و زنان نیز در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و سند تحول بنیادین نظام آموزش‌وپرورش به عنوان یک سیاست در نظر گرفته شده است.

توجه به آموزش در مناطق کمتر توسعه یافته از جمله

آموزش یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین روش‌های محرومیت‌زدایی - توانمندسازی عالمانه و پایدار در تمامی جوامع است. با این رویکرد می‌توان تحقق هم‌زمان اهداف زیر را دنبال کرد.

«پیشرفت» و «عدالت»، محرومیت‌زدایی «عالمانه» با ثمرات «پایدار»، کمک به تحکیم ثبات اجتماعی و ثبات سیاسی، کمک به کاهش پایدار نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، کاهش پایدار آسیب‌های اجتماعی و ناهنجاری‌های اجتماعی، شکستن چرخه «به ارت رسیدن محرومیت» در میان خانوارهای محروم و تضمین بهره‌مندی همه ایرانیان از ثمرات توسعه متوازن اقتصادی اجتماعی فرهنگی سیاسی.

از این‌رو، در سیاست‌های کلی کشور بر حق آموزش رایگان و همگانی، و توازن منطقه‌ای و جنسیتی در آموزش در اغلب اسناد تأکید شده است همچنین، نمود رویکرد توجه به مقوله آموزش‌وپرورش در سیاست‌های کشور با تدوین سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش‌وپرورش کشور و سند تحول بنیادین نظام آموزش‌وپرورش مشهود است. در این گزارش، موارد مرتبط اسناد بالادستی با حوزه عدالت آموزشی بیان شده و تحلیلی کوتاه آمده است.

۱-۱. ارتباط اسناد بالادستی با حوزه عدالت آموزشی

موارد مرتبط با عدالت آموزشی در اسناد بالادستی شامل موارد مندرج در قانون اساسی، سند چشم‌انداز، قانون برنامه چهارم توسعه، قانون برنامه پنجم توسعه، سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش‌وپرورش کشور و سند تحول بنیادین نظام آموزش‌وپرورش در جدول (۱) است.

جدول(۱): عدالت آموزشی در استاد بالادستی

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸)	در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش تعیین دوره پیش‌دبستانی به‌ویژه در مناطق محروم و نیازمند، توانمندسازی دانش‌آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاها، حاشیه شهرها، عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دوزبانه و تأکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت در مناطق محروم روستاها، حاشیه شهرها و عشایر کوچ‌نشین در نظر گرفته شده است
بند (۳) اصل سوم: آموزش و پرورش رایگان برای همه بند (۹) اصل سوم: رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه بند (۱۲) اصل سوم: رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه تعذیب، مسکن، بهداشت و ... اصل سیم: دولت موظف است و سایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد. بند (۱) اصل چهل و سوم: تأمین نیازهای اساسی شامل مسکن، خوارک، پوشک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش برای همه به عنوان یکی از ضوابط اقتصاد جمهوری اسلامی ایران.	سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ (۱۳۸۴)
جامعه ایران در افق چشم‌انداز جامعه‌ای است: متکی بر عدالت اجتماعی برخوردار از دانش پیشرفته و متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت اجتماعی، فرصت‌های برابر به دور از فقر، فساد و تبعیض	سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز
تضمين حقوق مدنی و انسانی و دسترسی به فرصت‌های برابر برای افراد جامعه رفع فقر و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و تحقق عدالت اجتماعی	سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه
ماده ۱۲: تلاش در جهت تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر و ارتقای سطح شاخص‌هایی از قبیل آموزش، سلامت، تأمین غذا، افزایش درآمد سرانه و مبارزه با فساد.	قانون برنامه چهارم توسعه
ماده ۵: دولت موظف است به منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های برابر آموزشی، بهویژه در مناطق کمتر توسعه یافته، گسترش دانش، مهارت و ارتقای بهره‌وری سرمایه‌های انسانی، بهویژه برای دختران، توسعه کمی و کیفی آموزش عمومی آن دسته‌های از اقدام‌های ذیل را که جنبه قانون‌گذاری ندارد، به اینجام برساند: - توسعه زمینه‌های لازم برای اجرای برنامه آموزش برای همه - اجباری کردن آموزش تا پایان دوره راهنمایی، به تناسب تأمین امکانات و به تدریج در مناطقی که آموزش و پرورش اعلام می‌کند؛ به طوری که در پایان برنامه چهارم این امر محقق گردد. - وضع و اجرای مقررات لازم برای تأمین، جذب و نگهداری نیروی انسانی مورد نیاز مناطق کمتر توسعه یافته کشور - فراهم کردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی از طریق گسترش مدارس شبانه‌روزی، روستا مرکزی و خوابگاه‌های مرکزی، آموزش از راه دور و رسانه‌ای و تأمین تعذیب، امد و شد و بهداشت دانش آموزان و سایر هزینه‌های مربوط به مدارس شبانه‌روزی و نیز ایجاد و گسترش اماکن و فضاهای آموزشی، پرورشی و ورزشی به تناسب جنسیت و تمیه و اجرای برنامه‌های لازم برای گسترش آموزش پیش‌دبستانی و آمادگی بهویژه در مناطق دو زبانه. ماده ۹: دولت مکلف است به منظور استقرار عدالت و ثبات اجتماعی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، کاهش فاصله دهک‌های درآمدی و توزیع عادلانه درآمد در کشور و نیز کاهش فقر و محرومیت و توانمندسازی فقر، از طریق تخصیص کارآمد و هدفمند منابع اجتماعی و یارانه‌ای پرداختی، برنامه‌های جامع فقرزدایی و عدالت اجتماعی را با محورهای ذیل تهیه کند و به اجرا بگذارد و طرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون، نسبت به بازنگری مقررات و همچنین نهیه لایحه برای تحقق سیاست‌های ذیل اقدام نماید: - امکان تأمین غذای سالم و کافی در راستای سبد مطلوب غذایی و تضمین خدمات بهداشتی، درمانی و توان‌بخشی رایگان و تأمین مسکن ارزان‌قیمت، همچنین حصول اطمینان از قرار گرفتن جمعیت کمتر از هجده سال تحت پوشش آموزش عمومی رایگان برای خانوارهای واقع در سه دهک پایین درآمدی، از طریق جایه‌جایی و تخصیص کارآمد منابع یارانه‌ها	سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه
ماده ۸: تحول در نظام آموزش و پرورش با هدف ارتقاء کیفی آن براساس نیازها و اولویت‌های کشور در سه حوزه دانش، مهارت و تربیت و نیز افزایش سلامت روحی و جسمی دانش آموزان.	سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه

قانون برنامه پنجم توسعه

ماده ۱: رشد و بالندگی انسان‌ها بر مدار حق و عدالت و دستیابی به جامعه‌ای متکی بر ارزش‌های اسلامی و انقلابی و تحقق شاخص‌های عدالت اجتماعی و اقتصادی به عنوان الزامات الکوئی توسعه اسلامی-ایرانی
ماده ۲: وزارت آموزش و پرورش موظف است به منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های عادلانه آموزشی به تناسب جنسیت و نیاز مناطق، بهویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و رفع محرومیت آموزشی، نسبت به آموزش از راه دور و رسانه‌ای و تأمین هزینه‌های تعذیب، رفت‌آمد، بهداشت و سایر امور مربوط به مدارس شبانه‌روزی اقدام نماید.

سندي تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش (۱۳۹۰)

هدف: ۳. گسترش و تأمین همه جانبه عدالت آموزشی و تربیتی

راهکارها: ۴. توسعه و نهدانیه کردن عدالت آموزشی و تربیتی در مناطق مختلف کشور و تقویت آموزش و پرورش

راهبردهای کلان: ۴. مناطق مرزی با تأکید بر توامندسازی معلمان و دانش آموزان این مناطق

هدف‌های عملیاتی و راهکارها: ۵. تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت با کیفیت مناسب با نوجه به تقاضاها و ویژگی‌های دختران و پسران و مناطق مختلف کشور:

- ۱-۵. تعمیم دوره پیش‌دستانی بهویژه در مناطق محروم و نیازمند

- ۲-۵. برنامه‌ریزی و تمدید مقدمات برای پوشش کامل دوره آموزش عمومی و برخوردار از کیفیت مناسب در تمام مناطق کشور

- ۳-۵. توامندسازی دانش آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاهای، حاشیه شهرها، عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دوزبانه با نیازهای ویژه، با تأکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت

- ۴-۵. اولویت‌بخشی به تأمین و تخصیص منابع، تربیت نیروی انسانی کارآمد، تدوین برنامه برای رشد، توامندسازی و

مهارت‌آموزی، ادامه تحصیل و حمایت مادی و معنوی دانش آموزان مناطق محروم و مرزی

- ۵-۷. ساماندهی و به کارگیری بهینه و اثربخش منابع انسانی و توزیع عادلانه آن در سراسر کشور

سياست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور (۱۳۹۲)

۹. تقویت آموزش و پرورش مناطق مرزی با تأکید بر توامندسازی معلمان و دانش آموزان

۱۰. ارتقاء جایگاه آموزش و پرورش از نظر شاخص‌های کمی و کیفی در سطح منطقه و جهان به منظور تحقق اهداف سندي چشم‌انداز.

اهمیت آموزش دختران و زنان در برنامه‌های چهارم، پنجم توسعه و سندي تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش به عنوان يك سياست در نظر گرفته شده است

فرصت‌های آموزشی متنوع و با کیفیت در مناطق محروم روستاهای،

HASHIASHE شهرها، عشایر کوچ‌نشین در نظر گرفته شده است.

- در برنامه چهارم توسعه بیشترین سیاست‌ها در جهت ارتقاء کمی و کیفی آموزش در نظر گرفته شده است؛ به طوری که تغذیه و بهداشت دانش آموزان، ایجاد و گسترش اماكن و فضاهای آموزشی، پرورشی و ورزشی، آموزش پیش‌دستانی و آمادگی، بهویژه در مناطق دو زبانه، و اجباری شدن آموزش تاره‌نامی از مواردی بوده که در این برنامه مدنظر قرار گرفته است.

از نظر رویکرد بخشی استناد بالادستی نیز شایان توجه است که: بر حق آموزش رایگان و همگانی به روشنی در اغلب استاد

تأکید شده است و در این زمینه انسجام رویه وجود دارد.

در هر یک از برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه، موضوع خدمات آموزشی به عنوان یک خدمت عمومی مورد تأکید قرار گرفته است.

در اسناد، همواره بر توازن منطقه‌ای و جنسیتی در آموزش تأکید شده است.

رویکرد توجه به مقوله آموزش و پرورش با تدوین سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سندي تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش نمود یافته است.

سياست‌های مهمی است که در برنامه چهارم و پنجم توسعه و

سندي تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش گنجانده شده است.

توجه به گسترش مدارس شبانه‌روزی و تغذیه و بهداشت

دانش آموزان در برنامه چهارم و پنجم توسعه گنجانده شده است.

جذب و نگهداری نیروی انسانی مورد نیاز مناطق کمتر

توسعه یافته کشور و ساماندهی و به کارگیری بهینه و اثربخش

منابع انسانی و توزیع عادلانه آن در سراسر کشور در قانون

برنامه چهارم توسعه و سندي تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش

در نظر گرفته شده است.

تقویت آموزش و پرورش مناطق محروم و مرزی با تأکید بر

توامندسازی معلمان و دانش آموزان در سیاست‌های کلی نظام

در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سندي

تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش مدنظر بوده است.

در سایر اسناد به طور پراکنده به برخی از سیاست‌های

مرتبط با عدالت آموزشی به شرح زیر اشاره شده است:

- در سندي تحول بنديدين نظام آموزش و پرورش تعمیم دوره

پیش‌دستانی بهویژه در مناطق محروم و نیازمند، توامندسازی

دانش آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاهای، حاشیه شهرها،

عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دوزبانه و تأکید بر ایجاد

جدول (۲): عدالت آموزشی: کمیت و کیفیت آموزشی

گسترش مدارس شبانه‌روزی، رسالتی و آراه دور	آموزش پیش دبستانی و آمادگی بهوژه در مناطق دورانه	ایجاد و گسترش اماکن و فضاهای آموزشی، پیورشی و وزارتی	تمدیده و پیداشد دانش آموزان	توسعه کمی و کیفی آموزش عمومی	آموزش برای همه، اجباری کردن آموزش پایان دوره راهنمایی	آموزش برای همه، اجباری کردن آموزش پایان دوره منسوطه	آموزش برای همه، اجباری کردن آموزش پایان دوره راهنمایی و فقر	آموزش	سند تحویل بنیادین نظام آموزش و پیورش
									قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
									سندها چشم‌انداز ۱۴۰۴
									سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز
									سیاست‌های برنامه چهارم توسعه
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	قانون برنامه چهارم توسعه
									سیاست‌های برنامه پنجم توسعه
✓			✓		✓		✓		قانون برنامه پنجم توسعه
									سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پیورش کشور
									سند تحویل بنیادین نظام آموزش و پیورش

جدول (۳): عدالت آموزشی: آموزش گروههای خاص

تأکید بر ایجاد فرصت‌های آموزشی متعدد و با کیفیت در مناطق محروم، روستاهای حاشیه‌نشین شهرها، عشایر کوچ‌نشین	توانمندی‌زایی دانش آموزان ساکن در مناطق محروم، روستاهای حاشیه‌نشین، عشایر کوچ‌نشین و همچنین مناطق دورانه	تقویت آموزش پیورش ملائق محروم و مردم با تأکید بر توأم‌نندگاری معلمان و دانش آموزان	تمهیم پذیرش دستانی بهوژه در مناطق محروم و نیازمند	جب و نکهاد است نیروی انسانی مورد نیاز مناطق کمتر توعده‌یافته کشور و سالمندانه و به کارگیری همینه و ارزشمند انسانی و توزیع عالله‌ان در سراسر کشور	آموزش به دختران و زنان	توجه به آموزش در مناطق کمتر توسعه یافته			قانون برنامه چهارم توسعه
									قانون برنامه پنجم توسعه
			✓						سیاست‌های کلی نظام در زمینه ایجاد تحول در نظام آموزش و پیورش کشور
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	سند تحویل بنیادین نظام آموزش و پیورش